

УДК 784(091)

Маркіна Н.Ю. – магістрант кафедри
музичного мистецтва РДГУ

З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ЕСТРАДНОЇ ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Спів – один із найважливіших проявів людської натури тому, що він є основою почуттів, пристрастей, переживань, мислення, уяви, що тісно пов'язані з духовною структурою людини. У давні часи спів носив народний, обрядовий, релігійний характер і не потребував методичної та дидактичної підготовки. Проте в умовах глобалізації суспільства, яке зазнало значних змін у сферах культурного життя, естрадний спів потребує методичних знань, технічних умінь, можливостей застосування стилю та характеру, які може надати лише навчання. Недостатньо гарно співати, потрібно зберегти голос та не втратити естетику подачі вокального твору.

Навчання естрадному співу є одним із найбільш суперечливих в історії формування вокальної культури, тому що має багато різних шкіл та методик викладання. Підготовка естрадних вокалістів має свої особливості, оскільки процес набуття знань є творчим. Педагоги-вокалісти надають перевагу практичній передачі свого досвіду, що нині утворює певну проблему, яку можна визначити як «розрив» теорії та практики в сфері естрадного вокального мистецтва. Виконавство завжди йде попереду педагогіки, а остання, в свою чергу, спираючись на досвід минулого, готує співаків для майбутнього. Проте, на сьогоднішній день, комплексного дослідження з історії розвитку естрадної вокальної школи не існує, що й складає суть актуальності та доцільності розробки обраної нами проблеми.

Основам постановки голосу присвячені праці таких авторів, як Далецький А., Ємельянов В., Огороднов Д., Томатіс А., Юссон Р., розвідки яких висвітлюють принципи голосоутворення, виділяють різні види резонаторів людського голосу; в них описані принципи, на яких базується опора співочого голосу. Питання використання різних методик постановки голосу розглядають також Багадуров В., Дмитрієв Л., Бейер Б.

Для нашого дослідження важливою є думка Д.Аспелунда, який дав визначення терміну «вокальна школа», що базується на поняттях про національні школи співу.

У процесі аналізу науково-методичної літератури було встановлено, що вокальні школи формують голос як музичний інструмент, перетворюють гортань, дихальну систему і резонатори в єдину гармонійну цілісність, здатну утворювати музичний звук, що відповідає естетичним та акустичним законам.

Метою статті є аналіз праць найбільш відомих науковців – засновників естрадної вокальної школи. Її завданням є висвітлення основних напрямів їх роботи.

Серед величезного розмаїття музичних жанрів вокальний посідає значне місце. Дати однозначне визначення поняттю «вокальне мистецтво» важко. За своєю природою воно синтетичне і складається з нерозривної єдності декількох специфічних елементів: музики, співу, слова, акторської майстерності. Спів – це виконання музики за допомогою голосу, мистецтво передавання засобами співацького голосу художнього змісту музичного твору, особливий тип душевних проявів людини [9; 7-8]. Особливістю цих проявів є те, що людині буває замало лише словесної мови, їй потрібна музика, потрібен голос. Походження співу пов'язане з прагненням людини виразити свій настрій у звуках голосу. Поступово розвиваючись, спів потребує правильної, натуральної постановки голосу і технічного вокального розвитку.

Вокальне естрадне виконавство – явище надзвичайно поширене та популярне і часто асоціюють з молодіжною, масовою культурою, тому динаміка його постійно зростає [8]. Воно полягає в легкій пристосованості до різних умов публічної демонстрації, в короткочасності дії, синтезі художніх виразних засобів, виявленні творчої індивідуальності, своєрідній стилістиці. Основною рисою естрадної манери є її легкість і доступність у

сприйнятті слухачами, можливість зіставлення багатьох пісенних напрямів, вокальних прийомів, притаманних різним манерам виконання, чітке та доступне відтворення літературного тексту. Навчання, виховання та підготовка професійного естрадного виконавця здійснюється за принципом певної вокальної школи. Поняття вокальної школи науковці розкривають у широкому та вузькому розумінні [6; 6]. Утім, цей термін часто вживають не вірно, тому він вимагає чіткого тлумачення.

Широке його визначення дав російський співак, вокальний педагог, доктор мистецтвознавства Д.Аспелунд: «Вокальна педагогічна школа – конкретна, цілеспрямована, організована система підготовки нових поколінь співаків та педагогів для конкретної діяльності, що історично змінюється» [2; 3]. Йдеться про національні школи співу, які існують там, де є національна композиторська школа та достатньо розвинута професійна музика і пов'язана з нею музично-виконавська культура. Таке поняття можна вживати як визначення італійської, французької, німецької, італійської, російської, української та інших вокальних шкіл. У вузькому значенні – це певна сукупність вокально-технічних засобів та прийомів, що забезпечують високий професійний рівень виконавства [8]. Слід пам'ятати, що вокальна школа є змінним поняттям, що тісно пов'язане з історичним розвитком музичного мистецтва, національним характером, соціальними умовами, появою нових або синтезу існуючих жанрів та стилів [2; 3-5].

Спів – складний психофізичний процес, тому проблема виховання співака потребує знання багатьох дисциплін: фізіології, психології, акустики, фонетики, педагогіки, музикознавства. За своїми можливостями співацький голос перевершує найдосконаліші музичні інструменти. Але для того, щоб він заблищав всіма барвами, він має бути якнайстаранніше опрацьований і сформований [1; 3-4].

Спостерігаються загальні погляди на низку питань, зокрема постановки голосу, типів дихання, звуковидобування, атаки звуку. Розглянемо праці декількох науковців, вокальних педагогів, що позитивно позначились на методиці навчання естрадного вокалу і на які безпосередньо посилаються у вихованні естрадних співаків.

Юссон Рауль (1901-1967 рр.) – французький вчений, фізіолог, психолог, оперний співак, свої роботи присвячував механізму голосоутворення. Ним опубліковано понад 180 дослідних робіт, зокрема, наукові праці «Певческий голос» [10], «Физиология фонации», підготовлено дві дисертації (кандидатська та докторська). Він звертає увагу на фізіологічні й акустичні функції голосового апарату: анатомію гортані та зародження звуку в ній, управління фонацією, дію гортанних м'язів, коливання голосових складок, поділ на регістри, походження тембру, розглядає поняття прикриття звуку та імпедансу як захисний механізм голосових складок, роль внутрішніх відчуттів співу. Аналізує автор і традиційну та розробляє власну таблицю класифікації співочих голосів за допомогою хронаксиметру. Наведено ілюстрації будови голосового апарату.

Р.Юссон виділяє 5 груп педагогічних методів у вихованні співочого голосу. Розглянемо кожен із них:

1. Методи прямого впливу на організацію роботи м'язів: вплив на дихання, тобто характер вдоху і видоху, опора дихання, комплексний вплив на ротогортанні порожнини з метою пониження або підвищення гортані, використання «зеву» в педагогічній практиці, прямі вказівки щодо форми рота співаючого, вплив на характер артикуляції.

2. Методи прямого впливу на тембр: безпосередній вплив на окрасу голосних, тонус гортані та якість звуку.

3. Методи, що використовують внутрішні відчуття співака: «интероцептивные» (внутрішнє відчуття піднебіння – від верхніх різців до м'якого піднебіння) та суб'єктивні відчуття подачі та направленості звуку.

4. Методи, що використовують емоційну настройку співака: вплив виразності на артикуляцію, тембр голосних, відчуття піднебіння, дихання, звукоутворення у співака.

5. Методи, що використовують зворотні зв'язки слухового походження: вокальне

виховання тембрального слуху співака [10; 178-212].

Дмітрієв Леонід Борисович (1917-1986 рр.) – російський науковець, професор, доктор мистецтвознавства. Його найвидатніші праці: «Основи вокальної методики» [3], «Питання вокальної педагогіки», «Солісти театру Ла Скала про вокальне мистецтво». Він увійшов в історію музичної культури як найвідоміший науковець сфери вокального мистецтва. Його праці з історії, теорії і методики співу і на сьогоднішній день є базовими.

У книзі «Основи вокальної методики» [3] автор намагається розширити світогляд молодих педагогів і тих, хто навчається співу, оцінювати явища, пов'язані з голосоутворенням, розвитком голосу, формуванням та вихованням співака. На думку автора, голосовий апарат, з точки зору акустики, являє своєрідний рупор, де над джерелом коливань (голосова щілина) розташована система резонаторних порожнин (гортань, глотка, рот), в яких голос набуває характерного забарвлення та підсилення – форманти. Основною завданням співака та педагога є правильне сформування тембру, пошук найкращих умов для природної, вільної роботи голосового апарата. Жодна робота не вдається одразу на повну силу, тому велика увага приділяється розспівуванню. Не оминає автор і питання психології, розглядаючи індивідуальні особливості й процеси виконавця. Л.Б. Дмітрієв поділяє психологію на пізнавальну, емоційну та вольову сфери [3; 290-324].

Окремою главою автор виділяє роботу голосового апарата під час співу:

1. Дихання (увагу треба приділяти організації видоху і правильному звучанню голосу, а не типу вдиху. Спокійний, помірний за кількістю глибокий вдих, невелика затримка перед початком звуку, плавна подача дихання та вміння його розподіляти – ті необхідні принципи, якими слід користуватися у процесі навчання вокалу).

2. Робота гортані (голосова щілина – джерело головних якостей співочого голосу, її робота залежить від дихання, імпульсу та регулювання роботи голосових складок. По різному сформовані гортані потребують індивідуально підібраної методики організації співочого звука. Значення атаки звука та вміння ними володіти. Поділ голосів на регістри та методи їх згладжування та вирівнювання).

3. Робота артикуляційного апарату під час співу (фонетичний метод виховання, у всіх випадках м'яке піднебіння під час співу має бути завжди підняте, артикуляційний апарат та глотка, по відчуттям, вільними, рот та губи – активні).

4. Головні та грудні резонатори голосового апарату у співаків (резонуючі відчуття рефлекторно стимулюють роботу гортані, при цьому полегшуючи процес співу, практично треба прагнути до такого звучання, щоб і головний і грудні резонатори відзвучували одночасно).

5. Опора співочого голосу (відчуття опори розвивається в процесі освоєння правильного голосоутворення, воно створює відчуття впевненості під час співу, існує низка прийомів на знаходження та покращення відчуття опори) [3; 374-531]. Також науковець розглядає деякі питання з практичної роботи: завдання першого періоду занять, роботу над різними видами вокалізації, виправлення деяких недоліків тембру, гігієну та життєвий режим співака [3; 532-636].

Євтушенко Дометій Гурійович (1893-1943 рр.) – український співак, вокальний педагог. Автор теоретичної праці «Роздуми про голос» [5]. На думку дослідника, природність – це свобода і особлива зручність голосоутворення, гнучкість і чутливість голосового апарату, здатність його до будь-якої потрібної настройки. У своїй праці автор розповідає про суть виконавського процесу, утворення співацького звуку не тільки як фізичного явища, а й його художнє оформлення, необхідність повного розвитку голосових ресурсів, єдність вокальної манери. Також увага приділяється поняттям вокальної техніки, голосу і тембру, без яких співацьке мистецтво не було б мистецтвом. Корисним для педагогів вокалу та виконавців є аналіз недоліків: недорозвинений голос, некеровані емоції, крикливість у співі. Євтушенко Д.Г. прагнув показати співацький голос як цінний дар природи, сильну зброю духовного впливу на людину. Неодноразово підкреслюється, що треба шукати в голосі не лише красу та

блиск, а з усією наполегливістю розвивати виражальні властивості голосу [5].

Смельянов Віктор Вадимович (1945 р.н.) – російський науковець, педагог-фонопед, завідувач кафедри музичної освіти Інституту психології, педагогіки, соціального управління Тюменського державного університету. Створив свою вокальну систему на основі фонопедичного методу розвитку голосу. Його книга «Развитие голоса. Координация и тренинг» [4] пропонує необхідну інформацію для того, щоб самостійно розібратись у тому, що ж таке – співочий голос і почати самостійну роботу з його розвитку і вдосконалення. Система поглядів, метод і школа, створені В.В.Смельяновим, працюють на всіх рівнях – від дитячого садка до консерваторій та оперних театрів.

Перш за все, на думку автора, потрібно почати з самовиховання, пропустити метод через самого себе, а вже потім переходити до викладання. Педагог повинен організувати процеси самоспостереження, самоаналізу та самоімітації учня [4; 16-22]. Першочергово учнів потрібно навчати дорослій академічній манері співу, вона є базовою для початківців і поступово привчати до інших манер: народної, естрадної, джазової. Критерії фонопедичного методу Смельянова В.В. – акустична ефективність, енергетична економність та біологічна доцільність. Вокальний слух він розглядає як складну навичку комплексного аналізу явищ голосоутворення, що включає в себе як аналіз слухового сприйняття, так і ідеомоторний аналіз рухових процесів, що породжують голос. Автор описує низку принципів свого методу (саморегуляції системи голосоутворення, елементарних операцій, повторюваності, спостереження, самоімітації, естетичного негативізму) [44; 48-58] та координаційно-тренувальний етап роботи з учнем (усвідомлення та відчуття вібрацій та дій м'язів, що беруть участь у голосоутворенні, розуміння роботи голосового апарату в різних режимах (регістрах) через відчуття, усвідомлення зв'язку дій різних тембрів і сили голосу з різними енергетичними затратами, формування об'ємно-просторового та емоційно-образних уявлень, дозоване тренувальне навантаження м'язів, що беруть участь у голосоутворенні, метою якого є усунення нерівномірності розвитку і підготовку до вирішень звуковисотних, динамічних і тембрових задач, що можуть виникнути в музичних творах) [4; 37-42]. Він пропонує критерії відбору прийомів, програм та вправ фонопедичного методу розвитку голосу. Окремими главами Смельянов В.В. розглядає теоретичний мінімум: регістри, дихання, вібрато, ротоглоточний рупор, специфіку роботи з чоловічими голосами [4; 58-60, 76-117, 118-147].

Рігс Сет (1930 р.н.) – американський педагог з вокалу, один із найкращих та найавторитетніших у світі. Його учнями були Стіві Вандер, Майкл Джексон, Рей Чарльз, Мадонна та ін. Праця «Як стати зіркою» [7] є однією з найвидатніших робіт, присвячених проблемі голосу. Секрет його школи співу полягає у прийомі, що має назву «пение в речевой позиции» (коли гортань знаходиться в такому положенні, як і під час мови). Незалежно від регістру та динаміки рот і горло поводять себе однаково. Спів у мовленнєвій позиції – це природний прийом, під час якого голос працює без зусиль. Не можна дозволяти м'язам, які лежать поза гортанню, втручатись у процес зародження звука. Голосові складки більш легко знаходять баланс з потоком повітря, яке вдихаємо і видихаємо. Коли вивільняємо процес появи звуку, звільняється й артикуляція, в результаті, слова співаються легко та виразно. Під час розслабленої та стабільної гортані, резонатор теж залишається стабільним, що дозволяє голосу підтримувати відповідний баланс верхніх, середніх і нижніх гармонічних складових, незалежно від діапазону, в якому співаємо. Це завдання можна вирішити за допомогою спеціальних вправ [7].

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки: еволюція вокального мистецтва вимагає вивчення провідних методик з питань постановки голосу, фізіології та нових досліджень. Процес навчання, виховання й підготовка естрадного виконавця є творчим, тому має свої певні особливості. Сучасні естрадні вокальні школи базуються на академічній постановці голосу, тому у процесі навчання використовуємо праці провідних вокальних педагогів та дослідників, на які безпосередньо посилаються у вихованні

естрадных співаків. Перспектива подальших досліджень полягає у пошуку нових методів викладання естрадного вокалу, які були б спрямовані та адаптовані до вокального мистецтва естради.

Список використаної літератури

1. *Вопросы вокальной педагогики*: Сб. статей / Ред. Л.Б. Дмитриева. – М.: Гос. муз. изд-во, 1962. – 148 с.
2. *Гнидь Б.П.* Історія вокального мистецтва: Підр. для вищ. муз. навч. закл. / Богдан Пилипович Гнидь. – К.:НМАУ, 1997. – 318 с.
3. *Дмитриев Л.Б.* Основы вокальной методики / Леонид Борисович Дмитриев. – М.: Музыка, 1968. – 676 с.
4. *Емельянов В.В.* Развитие голоса. Координация и тренинг / Виктор Вадимович Емельянов. – СПб.: Изд-во «Лань», 2006. – 192 с.
5. *Євтушенко Д.Г.* Роздуми про голос / Дометій Гурійович Євтушенко. – К.: Муз. Україна, 1979. – 91 с.
6. *Маслій К.С.* Виховання голосу співака: Навч. посібник / Катерина Степанівна Маслій. – Рівне: РДІК, 1996. – 120 с.
7. *Риггс С.* Как стать звездой / Сет Риггс. – М.: Guitar college, 2005. – 104 с.
8. *Самая Т.В.* Специфіка вокальної техніки у сучасному естрадному мистецтві: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., IX культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва / Т.В. Самая. – К.: НАКККіМ, 2011. – С. 54-56.
9. *Тимофеев В.Д.* Вокальна музика / Тимофеев Валентин Дмитрович. – К.: Муз. Україна, 1982. – 112 с.
10. *Юссон Р.* Певческий голос. Исследование основных физиологических и акустических явлений певческого голоса / Рауль Юссон. – М.: Музыка, 1974. – 264 с.

Резюме

Розглядаються праці деяких науковців у галузі естрадного вокального мистецтва, що позитивно позначились на формуванні світової та вітчизняної вокальних шкіл. Висвітлені напрями роботи цих науковців у процесі постановки голосу, виокремлено їх методи постановки співочого голосу.

Ключові слова: спів, співочий голос, голосовий апарат, голосоутворення, резонатори.

Summary

Markina N. From history of development of vaudeville vocal school

In this article are considered work of some scientists in the field of variety vocal art that were positively reflected in formation of world and vocal schools of our country. The main directions of work of these scientists in the course of voice training are shined, their methods of statement of a singing voice are allocated.

Key words: the singing, a singing voice, the voice device, phonations, resonators.

Надійшла до редакції 19.10.2012 р.